

ENDONEZYA PAZAR BİLGİLERİ

T.C.
Ticaret Bakanlığı
Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği
Genel Müdürlüğü

İçindekiler

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI	3
2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ	10
3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER	13
4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER.....	19
5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER	22

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

Dış Ticaret Mevzuatı (İthalat Rejimi, İhracat Rejimi)

Endonezya 1995'den beri Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesidir. ASEAN üyesi de olan Endonezya, ASEAN ülkeleri arasındaki serbest ticaret alanı çerçevesinde üye ülkelere önemli oranda bir ürün grubunda sıfır gümrük vergisi uygulamakta ve aynı zamanda söz konusu ülkelerin Endonezya menşeli ürünlere tanıdıkları aynı vergi avantajlarından yararlanmaktadır.

Ayrıca Endonezya'nın; ASEAN üzerinden Çin, Hindistan, Güney Kore, Japonya, Hong Kong ve Avustralya/Yeni Zelanda ve ayrıca ikili olarak Japonya, Avustralya, Güney Kore, Kanada, Şili, BAE, EFTA ülkeleri ile doğrudan olmak üzere serbest ticaret anlaşmaları, Pakistan, İran ve Mozambik Tercihli Ticaret Anlaşması bulunmaktadır. Diğer taraftan, Filistin ile belirli ürünlerde ticaretin kolaylaştırılması açısından mutabakat zaptı bulunmaktadır.

Ayrıca, Endonezya'nın da üyesi olduğu ASEAN'ın Avustralya, Çin, Japonya, Güney Kore ve Yeni Zelanda ile oluşturduğu Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP) Anlaşması dünyanın en büyük serbest ticaret anlaşması olmuştur. Anılan Anlaşma ticaret, hizmetler, yatırımlar, e-ticaret, telekomünikasyon ve fikri mülkiyet hakları gibi sektör ve alanları kapsamaktadır. Toplam 15 Asya-Pasifik ülkesi arasındaki gümrük vergilerinin gelecek yıllarda kademeli olarak azaltılması, belirlenecek ortak ticaret kuralları ile ticaretin kolaylaştırılması, tarife dışı engellerin kaldırılması, lojistik kolaylaştırmalar gibi uygulamalarla grup ülkeleri arasında ticaretin etkinleştirilmesi amaçlanmaktadır. Mezkûr anlaşma 2022 yılı içerisinde Endonezya'da onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Endonezya 2025 yılında, AB ile müzakereleri devam etmekte olan Serbest Ticaret Anlaşmasını neticelendirmeyi planlamakta olup, aynı zamanda Mercosur, Avrasya Ekonomik Birliği, İngiltere, Hindistan, Pakistan, Kolombiya, Şili, Bangladeş (Tercihli Ticaret), Tunus (Tercihli Ticaret), Kenya (Tercihli Ticaret), Fas, Morityus, Sri Lanka ve Fiji ile ilave ticaret anlaşmaları yapılması için çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Ülkemiz ile Endonezya arasında "Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması" (CEPA) müzakereleri 2017 yılında başlatılmış ve şimdiye kadar dört tur müzakere gerçekleştirilmiştir. Bu minvalde anılan anlaşmaya ilişkin müzakere süreci devam etmektedir.

Endonezya ihracat yasağı, ihracat kotası, ihracat vergisi, minimum ihraç fiyatı, ihracat lisansları gibi farklı yöntemlerle çeşitli işlenmemiş hammaddelerde ihracatı kısıtlayarak yurtiçi sanayiye koruyup geliştirmeyi, yurtiçinde üretilen katma değeri, istihdamı, vergi gelirlerini ve katma değeri yüksek ihracatı artırmayı amaçlamaktadır. Endonezya tarafından uygulanan ihracat kısıtlamaları arasında öne çıkanlar aşağıda yer almaktadır.

Endonezya, nikelin işlenmeden ihraç edilmesini yasaklayan en katı politikayı uygulamaktadır. Ülke, 1 Ocak 2020'den itibaren işlenmemiş nikel cevherinin ihracatına tam bir yasak getirmiştir. Nikel gibi boksitin işlenmeden ihraç edilmesine de kısıtlamalar getirilmiştir. 2023 yılı Haziran ayından bu yana işlenmemiş boksit ihracatı yasaklanmıştır. Ayrıca, bakır ve diğer bazı madenler için de işlenmemiş halde ihracata kısıtlamalar getirilmiştir. Özellikle bakır için, ülkedeki işleme tesislerinin kurulmasını teşvik eden geçici ihracat izinleri verilmiştir, ancak

bunlar süreli olup belirli işleme kapasitelerinin sağlanması şartına bağlanmıştır. Uygulama 1 Ocak 2025 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

İthalatta, genel itibariyle CEPA (Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması) olarak tanımladığı, serbest ticaret anlaşmalarını yaptığı ülkeler menşeli ürünlere daha düşük ithalat vergisi uygulamaktadır.

Tarım ürünleri ithalatı ise genel olarak Endonezya Tarım Bakanlığı'nın "**Bitki Kökenli Taze Gıda İhracat ve İthalatına Yönelik Gıda Güvenliği Denetimleri Yönetmeliği**" çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda tarım ürünleri ithalatına "**Ülke Onayı**" almış ülkeler menşeli olmak veya Endonezya yetkili kurumlar tarafından onaylanmış laboratuvarlara sahip olmak ve ürünleri bu laboratuvarlarda analiz yaptırmış olmak kaydıyla izin verilmektedir. Bu kapsamda, tarım ürünlerinin Türkiye'den ithalatına Endonezya Tarım Bakanlığınca ilgili ürün için onaylanmış olan bir laboratuvarımızda yapılan analiz sonucunda uygunluk belgesi alınması şartıyla ve ayrıca nakliyeden önce elektronik ortamda ön bildirim yapılması koşuluyla izin verilmektedir.

Söz konusu analizler kapsamında 15 Türk kamu laboratuvarı Endonezyalı yetkililerden onay almış ve halihazırda Türkiye menşeli 20 tarım ürününün (*Avokado, limon, kuru üzüm, erik, mısır, buğday, fındık, bezelye, portakal, domates, çay (siyah ve yeşil), kiraz, üzüm, elma, kayısı, incir, greyluft, yeşil misket limon, turunc meyvesi ve mandalina*) Endonezya'ya ihracatına mevzuatın şartlarına uygun şekilde ihraç edilmesi kaydıyla izin verilmektedir.

Gümrük Vergileri

Endonezya'nın uyguladığı gümrük vergilerine "<http://insw.go.id/intr>" ağ adresinden ulaşılması mümkündür. Bahse konu ağ adresinde ihraç edilecek eşyaya ilişkin gümrük tarife istatistik pozisyon (GTİP) numarası (*HS kodu*) yazılmak ve gelen veride detaylar kısmına girilmek suretiyle ilgili vergi oranlarına ulaşılabilir (*Ayrıca gelen bu veride ürüne ait ilgili mevzuat detayı da yer almaktadır*).

Vergi oranlarını gösterir sayfada: "**BM: Gümrük Vergisi Oranı**"nı ; "**PPN: KDV**"yi göstermektedir. Ayrıca "**PPH**" gümrüklerde tahsil edilen ve her ürün için geçerli olmayan bir vergi uygulamasıdır. Bu bilgilerin altında ise, Endonezya ile tercihli ticaret anlaşması bulunan ülkeler menşeli ürünler için uygulanan gümrük vergilerine de ulaşılabilir.

İç Vergiler ve Oranları

Endonezya'da gelir vergisi, gayrimenkul vergisi, damga vergisi, KDV ve lüks tüketim vergisi gibi çeşitli vergiler bulunmaktadır. Vergi kanununa göre, bir firmanın Endonezya'da vergi açısından yerleşik kabul edilebilmesi, firmanın Endonezya'da kurulmuş olması veya yönetiminin Endonezya'da bulunması gerekmektedir. Yabancı sermayeli bir firma, Endonezya'da kalıcı ikamet yoluyla ekonomik ve/veya ticari aktivitelerde bulunması halinde, Endonezya'da vergi yükümlüsü olarak kabul edilmektedir.

Endonezya'da kurumlar gelir vergisi beyan usulüne göre düzenlenmekte, 2010 yılı ve sonrasında kurulan şirketler için %22 olarak uygulanmaktadır.

Vergi dönemi takvim yılı olmaksızın şirketler tarafından belirlenebilmektedir. Şirketlerin yıllık brüt cirosunun 50.000.000.000 Endonezya rupisi üzerinde olması durumunda vergi oranında %50'lik, limited bir şirketin hisselerinin en az %40 oranında menkul kıymetler borsasına açılmış olması halinde ise vergi oranında %3'lük bir düşüş uygulanmaktadır.

Arsa ve bina yatırımları kapsamında alınan **gayri menkul vergisi**, kamu otoritesi tarafından saptanan satış değeri üzerinden binde 5 oranında alınmaktadır. **Damga vergisi** resmi nitelikteki şirket belgeleri için sayfa başına 10.000 Endonezya rupisi tutarındadır. İthal ürünler, yerli ürünler ve hizmet ticareti genel olarak (*daha önce yüzde 10 iken, 01 Nisan 2022 den itibaren*) yüzde 11 oranında **KDV**'ye tabidir. Endonezya hükümetince 2025 yılında KDV oranı %11-12 düzeyinde uygulanmaktadır. Yerli veya ithal lüks tabir edilen ürünlerin satış konusu olması durumunda %10-75 arasında **satış vergisine** tabi tutulmaktadır.

Endonezya'nın aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 71 ülke ile çifte vergilendirmenin önlenmesi anlaşması bulunmaktadır.

Ürün Standartları ile ilgili Uygulamalar

Endonezya'da Ulusal Standardizasyon Ajansı (**BSN**) tarafından hazırlanan standartlar uygulanmaktadır. Ürünlerin bu Ajans tarafından hazırlanan standartlara uygunluğu standartlara uygunluk belgesi (*SNI/Ulusal Standardizasyon Sertifikası*) yoluyla gösterilir. Ülkede uygulanan standartlara ve çeşitli alanlarda uygunluk belgesi veren laboratuvarlara, uygunluk değerlendirme kuruluşlarına "<https://www.bsn.go.id/>" adresinden ulaşılabilir.

Ülkedeki standartlar, ürünlerin HS koduna göre BSN tarafından belirlenmekte ve firmaların bunlara uygunluğunu gösteren SNI belgesi alması istenmektedir. SNI belgesi HS koduna göre KAN'a (*Endonezya Ulusal Akreditasyon Komitesi*) akredite olmuş kamu veya özel uygunluk değerlendirme kuruluşları tarafından verilmektedir.

Test Etme, Muayene ve Belgelendirme

İthalatta sanayi ürünlerinin standartlara uygunluğu Sanayi Bakanlığına Bağlı test/muayene kuruluşları tarafından değerlendirilmekte ve uygun olanlar belgelendirilmektedir.

Ayrıca, gıda, ilaç ve kozmetik ürünleri Endonezya Gıda ve İlaç Kontrol Ajansı (**BPOM**) (<https://www.pom.go.id/>) tarafından analizleri yapılmakta/yaptırılmakta ve uygunluğu belgelendirilmektedir.

Ayrıca Helal alanında test ve belgelendirme ise Endonezya Helal Ürünler Garanti Ajansı (*Badan Penyelenggara Jaminan Produk Halal – BPJPH*) (<http://bpjph.halal.go.id/>) bünyesindeki Gıda, İlaç ve Kozmetik Değerlendirme Enstitüsü'nün (*LPPOM MUI*) tarafından gerçekleştirilmektedir.

İthalinde SNI sertifikası alınması zorunlu olan çeşitli ürün grupları bulunmaktadır. Söz konusu ürünler dışında ithalatta SNI Sertifikası alınması zorunlu olmamakla beraber, SNI alınması halinde ürün Endonezyalı tüketiciler tarafından tercih edilmektedir. SNI belgesinin zorunlu olduğu sektörler aşağıda özetlenmektedir (*zaman zaman Sanayi Bakanlığınca güncellemeler yapılmaktadır*):

1. Yiyecek ve içecekler
2. Bisikletler
3. Çocuk oyuncakları
4. Klima ve fanlar
5. Kasklar ve lastikler
6. Hazır kahve ve kakao tozu
7. Mineral Sular
8. Çamaşır makineleri ve buzdolapları
9. Demir ve çelik ürünler
10. Güç kablosu ve aydınlatmalar
11. Işık ve aydınlatma malzemeleri
12. LPG boru veya tüp
13. İnşaat malzemeleri
14. Palm yağı, şeker, kurabiye ve bisküviler
15. Gübre
16. Çakmaklar, piller ve aynalar
17. Su pompası ve tuvaletler
18. İnşaat, seramik ve çimento için kullanılan cam malzemeler

Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme

Endonezya mevzuatı gereğince tüketici tarafından kullanılan tüm ürünlerin ithalatında ürünün içeriğinin, kullanım koşullarının ve son kullanma tarihinin belirtildiği kolayca okunabilecek büyüklükte ve açıklıkta bir etiketin yer alması zorunludur. Söz konusu etiketin Endonezya dilinde hazırlanmış olması, yanlış veya henüz kesinlik kazanmamış bilgi içermemesi gerekmektedir. Etiketlemenin ürün Endonezya gümrüklerine ulaşmadan önce yapılmış olması gerekmektedir.

Helal ürünler açısından ise, sadece BPJPH bünyesindeki LPPOM MUI tarafından Endonezya’da gerçekleştirilen inceleme sonucu belgelendirilen ürünlerin helal logosu taşımaya müsaade edilmektedir.

Teknik Engeller

Sevk Öncesi İnceleme: Endonezya’da, bazı ürün/ürün gruplarının ithalatı, ülkenin yetkili kuruluşu (KSO Sucofindo- Surveyor Indonesia) tarafından yetkilendirilen ve menşe ülkede faaliyet gösteren uluslararası gözetim şirketlerinin düzenleyeceği “Sevk Öncesi İnceleme Belgeleri”ne bağlıdır.

Genel uygulama itibarıyla, bahse konu incelemeler ithalatçının Endonezya’nın yetkili kuruluşlarına yaptığı başvuruyu ve ödemeyi müteakip, ülkemizde bulunan SGS, CWM, CCIC, Baltic Control, Intertek, Alex Stewart ve Cotecna şirketlerince (ayrıca diğer ülkeler özelinde Bureau Veritas ve OMIC firmalarıyla da çalışılmaktadır) gerçekleştirilmektedir. (<https://www.scisi.co.id/semua-komoditas/>) adresi üzerinden yayınlanan ve sevk öncesi inceleme uygulamasına tabi ürün grupları aşağıda sıralanmıştır.

1. Alkollü İçecekler İçin Hammaddeler
2. Araç Lastikleri
3. Ayakkabı

4. B3 Sınıfı Olmayan, Endüstriyel Hammadde Olarak Kullanılan Atık
5. Bahçivanlık Ürünleri
6. Bazı Kimyasallar
7. Cep Telefonları, Bilgisayarlar ve Tablet Bilgisayarlar
8. Çanta
9. Demir, Çelik, Alaşımli Çelik ve Türev Ürünleri
10. Düz Cam ve Emniyet Camı
11. El Aletleri (Yarı Mamul)
12. Elektronik Ürünler (Ev-Mutfak Ürünleri Dahil)
13. Geleneksel İlaçlar ve Sağlık Takviyeleri
14. Giyim Eşyası ve Giyim Aksesuarları
15. Hidroflorokarbon (HFC)
16. İki ve Üç Tekerlekli Bisikletler
17. İlaç Dışı Öncül Ürünler (Non Pharmaceutical Precursor)
18. İnci
19. Kozmetik Ürünler ve Ev Gereçleri
20. Kullanılmış Durumdaki Lityum Piller
21. Kullanılmış Durumdaki Sermaye Malları
22. Madeni Yağ Hammaddeleri
23. Nihai Tekstil Ürünleri
24. Nitro Selüloz (NC)
25. Oyuncaklar
26. Ozon Tabakasını İncelten Maddeler
27. Pirinç
28. Plastik Ürünler
29. Renkli Çok İşlevli Makineler, Renkli Fotokopi Makineleri ve Renkli Yazıcılar
30. Sakarin ve Siklamat ve Alkol İçeren Koku Preparatları
31. Sarımsak
32. Seramik Ürünler
33. Soğutma Sistemi Bazlı Ürünler/Elektronikler
34. Şeker
35. Tehlikeli Maddeler
36. Tekstil ve Tekstil Ürünleri ve Batik Motifli Ürünler
37. Tuz
38. Tütün
39. Vana
40. Yiyecek ve İçecekler

Helal Sertifikası: Endonezya'nın helal belgelendirmesi sistemine ilişkin olarak hazırlanan ve yayımından tam 5 yıl sonra 17 Ekim 2019'da yürürlüğe giren "2014/33 sayılı Helal Ürün Güvencesine İlişkin Kanun"un uygulaması Helal kavramı altında yer alan ürünlere yürürlük tarihi itibarıyla "**helal etiketlendirmesi mecburiyeti**" getirilmesini öngörmektedir.

Yeni mevzuat ile çeşitli sektörlerde zorunlu hale getirilmesi planlanan helal belgelendirmesi, fiiliyatta ilgili ithal konusu ürünlerin tümünde olmazsa olmaz bir fiili uygulama haline gelmiş ve maliyetlere dahil edilmiştir.

Endonezya iç mevzuatı kapsamında halihazırda Helal Sertifikası alınması hayvansal tüm ürünlerin ithalinde zorunludur. Gıda ve içecek ürünlerinde Helal Sertifikası alınması zorunluluğu ise 2024 Ekim ayında yılında başlayacak olup (2026 yılsonuna kadar uzatılmıştır); ilaç, medikal, biyolojik ürünler ile ev içinde kullanılan sağlık ekipmanları sektörleri için zorunlu Helal Sertifika uygulaması 2026 ve 2029 yıllarında zorunlu hale gelecektir. 2021 yılı ikinci yarısı itibarıyla Endonezya Helal Ürünler Garanti Ajansı (*Badan Penyelenggara Jaminan Produk Halal – BPJPH*) getirilen yeni düzenlemeler kapsamında tek yetkili otorite olarak belirlenmiş olup, düzenleyici ve denetleyici kuruluş olarak faaliyet göstermektedir. Bu kapsamda bir ülkede düzenlenen helal belgelerinin Endonezya nezdinde kabul edilebilmesi için o ülkenin bu alandaki yetkili kuruluşu ile BPJPH arasında imzalanacak Mutabakat Zaptı (MOU) ardından yapılacak düzenlemeler neticesinde mümkün olabilmektedir. Bu itibarla konuya ilişkin olarak T.C. Helal Akreditasyon Kurumu ile BPJPH arasında nihai görüşmeler neticesinde 18 Kasım 2022 tarihinde mezkûr MOU imzalanmıştır. Bu yolla, HAK tarafından akredite edilmiş kurum/kuruluşların BPJPH'ya başvurma yolu açılmış olup, BPJPH tarafından talep edilen hususların sağlanarak mezkûr kurum tarafından kabul edilmeleri halinde düzenleyecekleri helal belgelerinin Endonezya nezdinde tanınması mümkün olabilecektir.

Bu çerçevede, 2024 yılı Ekim ayında HAK'tan akredite olan GİMDES ile BPJPH arasında bir Karşılıklı Tanıma Anlaşması (Mutual Recognition Agreement - MRA) imzalamıştır. Bu kapsamda, Endonezya'ya gıda ve içecek ürünleri ihracatı yapan ve/veya yapmayı planlayan firmalarımız açısından GİMDES üzerinden alacakları helal sertifikasyon ile Endonezya pazarına girişte sorun yaşamayacaklardır.

Liman Sınırlaması: Endonezya tarafından ithalatta liman sınırlaması; gıda ve içeceklere, oyuncaklara, ayakkabı ve konfeksiyon ürünlerine, taze sebze ve meyveye, tuza, inciye, ozona zararlı eşyaya, alkollü içeceklere ve yanıcı maddelere uygulanmaktadır.

İthalat Lisansları: Endonezya'da firmaların ithalat yapabilmeleri için, Ticaret Bakanlığı'nda "**Üretici/İhracatçı API-P**" veya "**İthalatçı API-U**" kaydının (*genel ithal izninin*) olması gerekmektedir. Bazı ürünlerin ithalatı sadece bu genel izinlere binaen doğrudan yapılabilirken, birtakım ürünlerde ise ilgili devlet kurum ve/veya kuruluşlarından gerekli tavsiye mektuplarının ibrazı gerekmektedir (Tarım ve Sanayi Bakanlığı ön ithalat izinleri vb.).

Tarım Bakanlığı İzinleri: 95/2012 sayılı Hükümet regülasyonu ile Tarım Bakanlığı'nın 139/Permentan/PD/410/12/2014 sayılı mevzuatı kapsamında et ve süt ürünleri ithalatı yapabilmek için yurtdışı üretici firmaların denetlenmesi ve sertifikalandırılması gerekmektedir. Söz konusu değerlendirme 3 aşamalıdır:

➤ Birinci aşamada; Endonezya Tarım Bakanlığı değerlendirmesi için öncelikle anılan Bakanlıktan alınan "**Ülke Formu**" ve "**Firma Formu**" düzenlenir; ülke formu T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından doldurularak onaylanır, firma formu da ilgili firma tarafından doldurulur ve Tarım ve Orman Bakanlığımızca onaylanır; akabinde anılan formlar Endonezya Cumhuriyeti Tarım Bakanlığına diplomatik kanalla iletilir ve birinci aşama olan belge incelemesi başlatılır ve bu aşamada Endonezya Tarım Bakanlığınca harç yatırılması talep edilmektedir.

➤ Sonrasında yerinde inceleme için gerekli masrafların karşılanması ihracatçı firmamız tarafından kabul edilirse, Bakanlık yetkililerince ihracatçı firmaya ikinci aşama çerçevesinde yerinde inceleme yapılır.

➤ Üçüncü ve son aşamada tüm belgeler ve ürünler nihai incelemeye tabi tutulur ve karar verilir. Üç aşama için de ayrıca ödenmesi gereken harçlar bulunmaktadır.

Ülke Formu doldurulmak suretiyle yapılmış bir başvuru akabinde, aynı ürün için yapılacak yeni başvurularda firma formunun düzenlenerek başvuru yapılması yeterlidir.

Diğer Bakanlıklardaki İzinler: Ayrıca, bazı ürünlerin ithalatında; Endonezya ithalat mevzuatı çerçevesinde Sağlık Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Posta ve Telekomünikasyon Genel Müdürlüğü, Nükleer Enerji Ajansı (**BAPETEN**) gibi kurum ve kuruluşların ithal izni aranmaktadır.

Piyasaya arz edilen tüm ürünlerin güvenli ve kaliteli olmasını sağlamak ülkelerin en temel öncelikleri arasındadır. Bu amaçla, ürünlerin uyması gereken teknik kriterler (standartlar ve teknik düzenlemeler) ile ürünlerin bu kriterlere uygun üretildiğini belgeleyen uygunluk değerlendirmesi işlemlerine günümüzde daha fazla başvurulmaktadır. Standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi prosedürleri, sınai, ekonomik ve ticari gelişmeye katkıda bulunan, insan can ve mal güvenliğini korumayı amaçlayan, modern ekonominin ve standardizasyon sisteminin temel taşlarıdır.

Bununla birlikte, standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi işlemleri çoğu zaman insan sağlığı ve güvenliği gibi meşru amaçların ötesinde ticarete teknik engeller olarak adlandırılan ve uluslararası ticaretin serbest akışını olumsuz etkileyen engellere yol açmaktadır. Uluslararası kabul görmüş standartlardan farklı teknik kriterler belirlenmesi ve gerektiğinden katı test ve belgelendirme işlemlerinin zorunlu kılınması bu alandaki en önemli sorunlardır. Şeffaf bir şekilde kabul edilmeyen ve uygulanmayan bu düzenlemeler ihracatçı firmalar açısından ek külfet ve maliyetlere de yol açmakta ve rekabet edebilirliklerini güçleştirmektedir. İhracatta karşılaştığımız ticarete teknik engellerin önlenmesi, sürdürülebilir ihracat artışının sağlanması açısından da önemlidir.

Bu kapsamda, T.C. Ticaret Bakanlığı Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü internet sayfasında konu ile ilgili ayrıntılı bilgi mevcuttur (<https://teknikengel.ticaret.gov.tr/>). Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesi, ihracatçılarımızın ticarete teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede; ihracata konu ülkenin ticarete teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, ihtiyaç duyulan ülke mevzuat ve uygulamaları hakkında ilave bilgiler Bakanlığımızdan talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan ticarete teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik suretiyle ilgilenilen ülke ve ürün gruplarına ilişkin taslak düzenlemeler e-posta ile günlük olarak gönderilmektedir. Ayrıca, firmalarımız ihracatlarını olumsuz etkileyebilecek diğer ülke düzenlemelerini taslak aşamasında öğrenip yorum yapabilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik ücretsizdir.

2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ

Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları

Endonezya’da patent, ticaret markası, telif hakları, tasarım hakları ve coğrafik işaretleme gibi fikri, sınai, mülkiyet haklarına ilişkin başvurular Endonezya Adalet ve İnsan Hakları Bakanlığı, Fikri Mülkiyet Hakları Genel Müdürlüğüne yapılmaktadır.

Başvuru çerçevesinde gerek duyulan belgelere, başvuru işlemlerine, ilgili formlara anılan Genel Müdürlüğün (İngilizce de hizmet veren) “<https://dqip.go.id/>” ağ adresi üzerinden ulaşılabilmesi mümkündür.

Dağıtım Kanalları

Endonezya 17.500’den fazla adadan oluşan bir “*takım adalar ülkesi*” olduğu için ülke içerisinde kurumsallaşmış dağıtım ağları bulunan firmalar üzerinden piyasaya giriş yapabilmek ayrıca önemlidir. Aksi taktirde Endonezya’nın büyüklüğü ve göreceli kopuk bölgelerden/adalardan oluşan coğrafyası, dağıtım kanalları ve lojistik açıdan en büyük engeli yaratırlar. Ülke lojistik imkanları ve koşulları yönünden zaten yeterli olmadığından, lojistik koşulları ticaretin ve ulaşılabilirliğin önündeki en büyük engel durumundadır. Ülkede başarılı olabilmek için dağıtım ağı bulunan firmalarla işbirliği yapabilmek büyük önem taşır.

Diğer taraftan, 160 milyondan fazla nüfusu ile ülke nüfusunun yarısından fazlasına ev sahipliği yapan Java Adası, ülke ekonomisinin de %60-65’ini oluşturmaktadır. Bu nedenle Java Adası genel itibariyle pazarlama ve dağıtım alanında odaklanılması gereken ilk bölgedir.

Piyasaya girişin zor olduğu, Asya ülkelerinin yoğun rekabetinin hüküm sürdüğü Endonezya’da ilgili alanda doğru bayiye bulabilmek ve yerel bayilerle ilerlemeye çalışmak çok önemlidir.

Endonezya on-line pazarlama ve satışın hızla büyüdüğü ve alışveriş kültürünün hızla bu alana kaydığı bir ülkedir. Bu nedenle on-line satış imkânı bulunan ürünlerde, ülkede bu alanda faaliyet gösteren “on-line alışveriş siteleri” ile işbirliği yapılması da kilit öneme sahiptir.

Benzer şekilde gıda, kozmetik, temizlik malzemeleri, hazır giyim, mutfak araç-gereçleri vb. birçok ürün grubunda, ülkede geniş dağıtım kanalları ve zincir mağazaları bulunan süpermarketlerle ve Endonezya’nın önemli sayıda bölgesinde en küçük yerleşim birimlerine kadar dağılmış olan küçük marketlerle, ilgili olabilecek ürünlerde işbirliği yapmak ülkenin dağıtım kanallarını doğru kullanmak adına en verimli yollardan birisidir.

Tıbbi cihaz ve ilaç vb. ürünlerde ise “Ulusal Kamu Alımları Ajansı” (LKPP)’na kayıtlı firmalar üzerinden pazarlama imkânı yaratmak ve onların dağıtım kanallarını kullanmak firmalarımızın önünü açacaktır.

Tüketici Tercihleri

Endonezya on-line pazarlama ve alışverişin hızla büyüdüğü ve alışveriş kültürünün hızla bu alana kaydığı bir ülkedir. Bu nedenle on-line satış imkânı bulunan ürünlerde, ülkede bu alanda

faaliyet gösteren “on-line alışveriş siteleri” ile işbirliği yapılması da kilit öneme sahiptir. Bu siteler halihazırda yerleşik firmalar ve Endonezya vatandaşları ile çalışmaktadırlar.

İklim koşullarının da etkisiyle popüler olması kaçınılmaz olan, önemli sayıda alışveriş merkezi, Endonezya’da hem yaşam ve aktivite alanı olarak, hem de alışveriş hacmi açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla tüketicilerin alışveriş alışkanlıklarında “**Mall**” (Alışveriş Merkezi-AVM) kültürü yaygındır.

275 milyonluk nüfusunun %88,87’si Müslüman olan Endonezya’da, halihazırda mecburi olmasa da, helal etiketlendirmesi tüketicilerce ve dolayısıyla bayilerce aranmaktadır. En azından tercih sebebidir. Bu nedenle helal ürünlerin pazarlama ve satışta avantajlara sahiptir.

Endonezya yüksek nüfusu içerisinde her gelir düzeyinden yeterli sayıda tüketici bulundurduğu için, kalite/fiyat açısından uygun görülen her ürün için satış imkânı sunmaktadır. Kaliteli ve/veya markalı ürünlere yüksek bedellerin ödendiği piyasada, üst gelir grubuna dahil olan sayısı azımsanamayacak düzeyde olup, tüketiciye hitap eden yüksek fiyatlı ürünler kadar, kalitesiz olsa da ucuz olması nedeniyle tercih edilen önemli sayıda ucuz ürün de raflarda yer almaktadır. Ülke, her fiyattan her kalitede ürüne müşteri olabilen, çeşitli gelir seviyelerinden büyük bir tüketici kitlesine sahiptir.

Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler

Endonezya genel olarak gelir düzeyi düşük bir nüfustan oluştuğu için, satışa sunulan ürünlerin fiyatlarının rekabet edilebilir olması oldukça önemlidir. Ayrıca, özellikle Türk ürünlerinin ülkede tanınmıyor olduğu da dikkate alındığında, televizyon izlenme oranlarının yüksek olduğu ülkede ürün tanıtımına bir bütçe ayrılması büyük önem taşımaktadır.

Popüler yaşam ve aktivite alanı olması nedeniyle, alışveriş merkezlerinde tanıtım yapılması ve mağazaların alışveriş merkezlerinde açılabilmesi, ürünlerin alışveriş merkezlerindeki mağazalarda pazarlanabilmesi hedef kitlelere ulaşılabilmesi açısından önemli bir araçtır. Ayrıca, G. Kore TV dizi filmlerinin, ülkenin ürünlerinin Endonezya’daki tanıtımına ve pazarlamasına katkısı dikkate alındığında Türk dizilerinin Endonezya’ya daha çok gösterime girmesinin, bu dizilerin gösterimlerinde ülke ve ürün tanıtımı yapılmasının da faydaları olacaktır.

Endonezya firma ve ürün tanıtımı açısından değerlendirilebilecek birçok fuarın da düzenlendiği bir ülkedir. Sektör profesyonellerinin bir araya geldiği, tüketici kitle tarafından da ziyaret edilen fuarlara Endonezya’da katılım sağlamak, ürün tanıtımına ve satışlara pozitif katkı yapmaktadır. Endonezya’da satış imkanlarının zorlanabilmesi ve doğru satış stratejisinin oluşturulabilmesi için yerel bayilerle çalışmak, bayilerin ilgili alanda uzmanlaşmış olması çok önemlidir. Endonezya on-line pazarlama ve satışın hızla büyüdüğü ve alışveriş kültürünün hızla bu alana kaydığı bir ülkedir. Bu nedenle on-line satış imkânı bulunan ürünlerde, ülkede bu alanda faaliyet gösteren “on-line alışveriş siteleri” ile işbirliği yapılması kilit öneme sahiptir. Ancak bu tür sitelerin halihazırda yabancı firmalar ile doğrudan çalışmadıkları, yurt içinde yerleşik firmalar ve/veya Endonezya vatandaşlarınca satış ve pazarlama yapılabildiği hususu önemlidir.

Ülkede zincir mağazaları bulunan süpermarketlerle ve en küçük yerleşim birimlerine kadar uzanmış olan küçük marketlerle, ilgili olabilecek ürünlerde işbirliği yapmak tüketiciye ulaşabilmek ve satışları artırabilmek açısından önemlidir.

Kamu İhaleleri

Endonezya’da her türlü kamu ihalesine ve kamu alımlarına dair ihalelere Ulusal Kamu Alımları Ajansı’ndan (LKPP) (<https://www.lkpp.go.id/>) ulaşılabilmesi mümkündür. Söz konusu Ajans kamu alımlarının düzenlenmesi ve gerçekleştirilmesi amacıyla hizmet vermektedir.

Endonezya kamu kurum ve kuruluşları mal ve hizmet alımlarını “Elektronik Kamu Alımları Servisi - LPSE” (<https://inaproc.id/en>) üzerinden elektronik yolla gerçekleştirmektedir.

e-Catalogue, (<https://e-katalog.lkpp.go.id/>) kamu alımlarına konu olan, ilgili kamu kurumlarının ihale koşullarını yerine getiren ürünlerin listesinin yer aldığı elektronik katalogdur.

“Elektronik Kamu Alımları Servisi - LPSE” üzerinden gerçekleştirilen ulusal kamu alımları ihalelerine ilişkin bilgilere INAPROC (<https://inaproc.id/>) sistemi yoluyla ulaşılabilirken, söz konusu ihalelerin takip edilebileceği ağ adresleri ise aşağıda yer almaktadır.

Tüm kamu kurum/kuruluşları tarafından yapılan ihaleler “<https://lpse.lkpp.go.id/eproc4/lelang#>”, Eyalet bazında sınıflandırılmış ihaleler ise “<http://inaproc.id/lpse>”, ağ adreslerinden takip edilebilmektedir. (İlgili ağ adreslerinde; “Pekerjaan Konstruksi - İnşaat Faaliyetleri”, “Jasa Konsultansi Badan Usaha ve Jasa Konsultansi Perorangan - Müşavirlik Faaliyetleri”ne ilişkin ihaleleri göstermektedir.)

3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER

Tarım ve Hayvancılık

İhracata katkısı ve yarattığı istihdam dikkate alındığında tarım sektörünün ülke ekonomisi için ne kadar önemli olduğu görülür. Endonezya önemli bir tarım üreticisi olmasına rağmen, üretimi belli ürünlerle sınırlı olduğundan ve kendine yeterli olmadığından, gıda ihtiyacının karşılanabilmesi için ithalat yapma zorunluluğu da olan bir ülkedir. Diğer taraftan, tarım, hayvancılık, ormancılık ve balıkçılık sektörünün GSYH içerisindeki payı 1960'lı yıllarda %50'lerde iken, 2024 yılında %12,6'ya gerilemiştir. Bu gelişmelere sanayi ve hizmetler gibi diğer sektörlerde yaşanan önemli ve hızlı gelişmelerin bu sektörlerin ekonomideki toplam paylarını hızla artırması kadar, tarımda gerçekleştirilen yatırımların yeterli olmaması da sebep olmuştur.

Endonezya'da gıda ve tarım alanları hassas sektörler olarak tanımlanması nedeniyle en çok korunan sektörler arasındadır. Ancak bu durum yerli sanayiye korumak kadar ülkeye bu sektörlerde yabancı yatırım ve dolayısıyla gelişmiş teknolojinin de gelmesine engel olmuştur. Son yıllarda tarım sektörünün geliştirilebilmesi için önemli kaynaklar harcanmaktadır. Söz konusu harcamalarla, sahip olduğu zengin su kaynaklarının olumlu etkisinden de yararlanarak tarımsal faaliyetlerde verimliliğin artırılması, işleyişlerin iyileştirilmesi, makineleşmenin artırılması, tarıma yönelik altyapı imkanlarının ve kullanılan teknolojinin geliştirilmesi, tarım alanlarının genişletilmesi hedeflenmektedir.

Kalkınma Planlarında Endonezya tarım sektörüne iki önemli fonksiyon yüklenmiştir: Gıda güvenliğinin sağlanabilmesi için pirinç üretiminin artırılması ve gelir kaynakları tarıma bağlı kırsal nüfusun daha katma değerli tarımsal ürün üretiminin sağlanarak gelirlerinin artırılması.

Endonezya'nın tarımsal ürün ve tarıma dayanan ürün üretiminde, palm yağı, doğal kauçuk, kakao, kahve, çay, pirinç, Hindistan cevizi ve çeşitli baharatlar önemli yer tutmaktadır. Sektörde çok büyük üreticiler ile küçük üreticiler faaliyet göstermektedir. Büyük üreticiler daha çok ihracata yönelik olarak palm yağı, doğal kauçuk gibi ürünlerde, küçük üreticilerse pirinç, mısır ve meyve ve sebze ürünlerinde yoğunlaşmaktadır.

Pirinç üretimi Endonezya'nın gıda güvenliği kapsamında kendine yeterliliği açısından son derece büyük öneme sahiptir, ülke Çin ve Hindistan'ın ardından Dünyanın en büyük üçüncü pirinç üreticisidir. Ancak, kendine yeterliliği her yıl sağlayamamaktadır, bu nedenle ithalat da yapılmaktadır. Pirinç toplumun önemli bir tüketim alışkanlığı ve beslenme alışkanlığı olduğu için üretim iç talebi karşılamamaktadır. Pirinç üretim alanları genel itibarıyla Java ve Bali adalarında.

Endonezya dünyanın en büyük palm yağı üreticisidir (küresel üretimin yaklaşık %58'i). Endonezya'yı Malezya ve Tayland takip etmektedir (2024 yılında tahminlerine göre Dünya üretimi 79,5 milyon MT, Endonezya 46,5 milyon MT, Malezya 19,2 milyon MT, Tayland 3,7 milyon MT). Endonezya ve Malezya dünya üretiminin yaklaşık %80-90'ını gerçekleştirmektedir. Hindistan, Çin, Pakistan, ABD ve AB ülkeleri dünyanın en büyük palm yağı ithalatçıları arasında yer almaktadır.

Ayrıca, Endonezya Tayland'dan sonra dünyanın en büyük ikinci kauçuk üreticisidir. Ülke dünyanın en büyük üçüncü kakao üreticisi ve dördüncü en büyük kahve ve pirinç üreticisidir.

Endonezya tarihsel olarak baharat ticaretinin gerçekleştirildiği merkezi bir ülke olmuştur. Maluku, Banda adaları karanfil ve Hindistan cevizi için önemli merkezlerdir. Biber, Java ve Sumatra adaları için önemli tarım ürünü olup, ülke Hindistan'dan sonra dünyada en büyük ikinci üreticidir.

Endonezya Güneydoğu Asya'nın en büyük orman ürünleri ihracatçısıdır. Ülke son yıllarda başta palm yağı üretimine arazi temin etmek üzere, aşırı kullanım ve kaçak kesim nedeniyle önemli ölçüde orman alanı kaybına uğramıştır. Diğer taraftan, orman kaynakları kâğıt üretimine de önemli derecede katkı yapan büyük bir üretici ülkedir.

Balıkçılık da hem gıda güvenliği hem de tüketim alışkanlıkları açısından Endonezya'da büyük öneme sahiptir. Balıkçılık ürünleri beslenmede ülke halkı içinde önemlidir. Halkın beslenmedeki hayvansal protein ihtiyacının üçte ikisi balıkçılık ürünlerinden sağlanmaktadır.

Ülkede hayvancılık da yapılmakla birlikte, hayvancılık ürünlerinde önemli oranda ithalat da yapılmaktadır. 2020 yılı verilerine göre ülkenin büyükbaş hayvan varlığı 17,47 milyon sığır ve 1,18 milyon adet buffalo olmak üzere toplam 18,65 milyon adettir. Küçükbaş hayvan varlığı ise 19,1 milyon keçi ve 17,77 milyon koyun olmak üzere toplam 36,87 milyon adetten oluşmaktadır. Tavukçuluk sektörü de son yıllarda önemli oranda yatırım çeken ülkenin gelişen sektörleri arasında yer almaktadır. Ülkedeki tavuk sayısı ise köy tavuğu ve yumurta tavuğu olmak üzere toplamda 2020 yılında yaklaşık 3,5 milyar adete ulaşmıştır. 58,2 milyon adet de ördek varlığı bulunmaktadır.

Endonezya'da 2022 yılında gıda ve içecek sektörü (satış gelirleri bazlı) pazar büyüklüğü yaklaşık 244 milyar dolar düzeyinde olup, 2025 yılında pazar büyüklüğü 300 milyar dolar ve 2028 yılında ise 350 milyar doları geçeceği öngörülmektedir. Bu çerçevede, Endonezya gıda ve içecek sanayisi kapsamında 2022 ve 2023 yıllarında 01-24. fasıllarda yaklaşık 26,6 milyar dolarlık ithalat gerçekleştirmiştir.

Sanayi

İmalat sanayii üretiminin GSYH içerisindeki payı yaklaşık %20 düzeyindedir.

Ülke sanayii bir taraftan Çin ve Hindistan gibi Endonezya ile arasında ASEAN üzerinden Serbest Ticaret Anlaşması bulunan ülkelerin ucuz iş gücüne ve büyük ölçekli yatırım ve üretim avantajlarına dayanan ucuz sanayi mallarının rekabetinden olumsuz etkilenirken, bir taraftan da yabancı sermaye girişlerinin yarattığı teknoloji transferi ve finansman kolaylıkları gibi avantajlardan olumlu etkilenmektedir.

Dünyanın en büyük dördüncü nüfusuna sahip Endonezya, büyük bir işgücüne ve yeraltı ve yerüstü kaynaklarıyla önemli bir hammadde hacmine ve çeşitliliğine sahiptir. Endonezya sanayisinde; otomotiv, enerji üretimi, kimyasallar, tekstil, makina, metal işleme, madencilik ürünleri işleme, makina ve elektronik, gıda, kakao, palm yağı ve kauçuk işleme sanayileri ön plana çıkmaktadır.

Ülke GSYİH'sı içerisinde özellikle gıda ve içecek sanayi, kömür ve rafine petrol işleme sanayi, kimyasal ürünler, ilaç ve bitkisel ürünler sanayi, elektronik ve elektrikli ürünler ile bilgisayar ürünleri sanayi, ulaşım araçları sanayi ve tekstil ve hazır giyim ve ayakkabı sanayi ürünlerinin önemli payı bulunmaktadır.

Ülke madenlerinin hammadde olarak satılmaması, işleme tabii tutulmak suretiyle katma değerli ürünler üretilerek, bu ürünlerin ihracatından daha yüksek gelir elde edilmesi amacıyla, maden üreticileri ve ilgili sanayiciler son yıllarda ülkede ergitme tesisleri kurmak ve maden işleme alanında faaliyet göstermek üzere teşvik edilmekte, mevzuat yoluyla da bu tür bir üretime geçmeye yönlendirilmektedirler. Bu alanda önemli sanayi yatırımları gündeme gelmektedir. Kâğıt sanayii de ülkenin geniş orman kaynakları sebebiyle önemli bir üretim ve ihracat gücüne sahiptir.

Ülkenin imalat sanayii ihracatında öne çıkan ürün grupları arasında ise; gıda ürünleri, palm bitkisi ürünleri, maden ve mineraller, kimyasal hammaddeler ve kimyasal ürünler, tekstil ve hazır giyim ürünleri, kâğıt ve kâğıt ürünleri, doğal kauçuk gibi ürünler sayılabilir.

Hizmetler

Altyapı yetersizliği Endonezya'nın en büyük sorunlarından birisidir. Ülkenin altyapı koşullarının iyileştirilmesi amacıyla 2015-2019 ve 2020-2024 dönemleri itibariyle altyapı seferberliği şeklinde tanımlanabilecek büyük bütçeli altyapı programları gündeme gelmiştir. Bu yolla ülkenin karayolu, denizyolu, demiryolu ve havayolu olmak üzere her alanda büyük yatırımlar yapılmaktadır. Bahse konu yatırımlar çerçevesinde otoyol ve her türlü karayolu, havaalanı, demiryolu, limanlar ve köprülerden oluşan birçok projenin bir kısmı bitirilmiş, bir kısmı sürdürülmekte, bir kısmı ise planlama aşamasındadır. Aynı program kapsamında ayrıca, enerji üretim ve dağıtım kapasitesinin artırılmasına, konut ihtiyacının karşılanmasına yönelik de birçok proje yürütülmektedir. Ülkenin GSYİH'sında önemli bir payı bulunan inşaat hizmetlerinin GSYİH içerisindeki payı yaklaşık %10 düzeyindedir.

Endonezya bir takımadalar ülkesi olduğundan ülkenin haberleşme altyapısının kendine has zorlukları vardır. Bu nedenle ulaştırma, enformasyon ve iletişim altyapısının iyileştirme ihtiyacı bulunmaktadır. Ulaştırma ve depolama ile bilgi ve iletişim hizmetlerinin GSYİH içerisindeki payı yaklaşık %10 düzeyindedir. Diğer taraftan, Endonezya son yıllarda teknolojinin imkân verdiği haberleşme ve iletişim kanallarından gün geçtikçe daha fazla yararlanan ve büyük nüfusunun da etkisiyle bu alanda önemli yatırım yapan ve yatırım çeken bir ülke konumuna da gelmiştir.

Ülkede 1998 krizi sonrası bankacılık sistemi yeniden yapılandırılmıştır ve 2002 yılından itibaren sektörde bir iyileşme gözlenmiştir. Endonezya'da 4'ü devlet bankası, 101 özel olmak üzere toplam 105 ticari banka mevcuttur. Ülkede İslami bankacılık kuralları da uygulanmakta, bu alanda gerçekleştirilen iş hacminde de zaman zaman artışlar yaşanmaktadır. Finansal hizmetlerin ve sigortacılık faaliyetlerinin GSYİH içerisindeki payı yaklaşık %4 olan Endonezya'da, hem Asya ülkelerinin hem de batı kaynaklı bankaların yatırımları bulunmakta, bu kuruluşlar Endonezya bankacılık sektöründe hizmet vermektedir.

Turizm sektörü Endonezya'nın önemli gelir kaynaklarından birisidir. Geçmişte güvenlik ve doğal afet kaygıları ile turizmin negatif etkilendiği yıllar olsa da özellikle Çin'den önemli sayıda

turist çekmeye başlamasıyla birlikte ülkenin turizm gelirleri genel olarak istikrar kazanmıştır denilebilir. 2020 ve 2021 yıllarında Kovid-19 pandemisi ve ülkenin turistik seyahatlere kapatılmasının ardından turist sayısında ve turizm gelirinde büyük düşüş yaşanmıştır. İş amaçlı seyahatlere izin verilirken zaman zaman vakaların yükseldiği anlarda bu vize türü için dahi izin verilmemiştir. 2023 yılında Endonezya'yı yaklaşık 12 milyon yabancı turist ziyaret etmiştir. Ülke bazında bakıldığında Endonezya'yı en çok Malezyalı, Avustralyalı, Singapurlu ve Çinli turistlerin tercih ettiği görülmektedir. 2023 yılında, Ülkedeki mevcut yatak sayısı sınıflandırılmış otellerde 578.197, sınıflandırılmamış otellerde 546.180 olmak üzere toplamda 1,1 milyon adet düzeyindedir.

Madencilik

Endonezya, sahip olduğu 17.500'den fazla ada ile dünyanın en büyük ada devletidir ve Güneydoğu Asya'nın en kalabalık ülkesi ve en büyük ekonomisidir. Endonezya doğal kaynaklar açısından dünyanın en zengin bölgelerinden biri durumundadır.

Madencilik, petrol ve doğal gaz çıkarımı da dahil olmak üzere, ülkenin GSYİH'sının yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır ve ihracat ve vergilendirme yoluyla döviz kazançlarına ve kalkınmaya önemli katkılarda bulunmaktadır.

Ülkenin sahip olduğu doğal kaynaklar arasında petrol, doğalgaz, kömür, nikel, kalay, boksit, bakır, altın ve gümüş demir cevheri, kaolin ve granit bulunmaktadır. Endonezya'nın nadir toprak elementleri potansiyeli ise halen tam olarak keşfedilmemiş olmakla birlikte, bu alanda bazı pilot projeler ve araştırmalar yapılmaktadır.

Petrol, doğal gaz ve kömür gibi fosil yakıtlar, ülke için önemli bir gelir kaynağıdır. Bu kaynaklar temel olarak Sumatra ve Kalimantan'da ve Java ile Güney Çin denizlerindeki açık deniz sahalarında üretilmektedir. 1968'den bu yana rafineri üretimi, devlet mülkiyetindeki petrol şirketi Pertamina'nın elindedir, ancak yabancı petrol şirketleri bir üretim paylaşım formülü çerçevesinde faaliyet göstermektedir. Bu düzenleme kapsamında, petrol kaynaklarının mülkiyeti Endonezya hükümetine aittir ve yabancı şirketler gerekli sermayeyi sağlayarak yüklenici olarak hareket etmektedir. 20. yüzyılın sonlarından itibaren Endonezya, kömür üretimini büyük ölçüde artırmış ve dünyanın önde gelen kömür ihracatçılarından biri haline gelmiştir. Sıvılaştırılmış doğal gaz satışı da giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Hidrokarbon rezervlerinin yanı sıra, Endonezya'nın mineral kaynakları da ekonomiye önemli katkılarda bulunmaktadır. Ülke, dünya genelinde en büyük kalay üreticilerinden biridir; kalay yatakları Bangka, Singkep ve Belitung adalarında ve Kalimantan'ın güneybatı kıyısında bulunmaktadır. Boksit çoğunlukla Riau Adaları ve batı Kalimantan'da çıkarılmakta ve kuzey Sumatra'daki Kualatanjung'da, Güneydoğu Asya'nın ilk alüminyum eritme tesisinde işlenmektedir. Celebes, Halmahera ve diğer Molukku adaları ile Papua, nikel rezervleri bulunmaktadır. Manganez, Orta Java ve Sumatra, Kalimantan, Celebes ve Timor'da bulunmaktadır. Önemli bakır yatakları Papua'daki Jayawijaya Dağları'nda bulunmakta; daha küçük yataklar Sumatra, Java, Kalimantan ve Celebes'te yer almaktadır. Endonezya'nın altının çoğu Papua'dan gelmektedir.

Endonezya, dünyanın en büyük nikel madeni üreticisidir ve en büyük rezerve sahip ülkesidir. Çoğunlukla bakır veya nikel cevheri yan ürünü olarak çıkarılan kobalıtta dünyanın en büyük ikinci üreticisi konumuna yükselmiştir. Ayrıca dünyanın en büyük üçüncü kalay ve kömür madeni üreticisidir. Buna ek olarak, doğal zeolitlerde dünyanın en büyük dördüncü, bakır madeninde beşinci, altında ise dünyanın en büyük sekizinci üreticisi konumundadır.

Endonezya'nın madencilik sektörüne yönelik yasal çerçevesi, 2009 yılında kabul edilen Madencilik Kanunu (No. 4/2009) ve 10 Haziran 2020 tarihinde yürürlüğe giren Yeni Madencilik Kanunu (No. 3/2020) ile şekillenmektedir. 2020 yılında yürürlüğe giren yasa, 2009 tarihli kanunu tadil ederek, yatırım süreçlerini kolaylaştırmak ve yerel işleme kapasitelerini artırmak için önemli değişiklikler getirmiştir. Ancak bu kanunlar, özünde yurtiçi işleme kapasitesini artırmayı ve madenlerin işlenmeden ihraç edilmesini sınırlamayı hedeflemektedir. Madencilik Kanunu'nda yapılan değişikliğin yanı sıra, madencilik de dahil olmak üzere tüm sektörleri etkileyen başka bir önemli yasal değişiklik de İstihdam Yaratma Kanunu (No. 6/2023) aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Endonezya, yatırım, üretim ve ihracat aşamalarında uyguladığı çeşitli politikalar ile maden ve mineraller açısından genel anlamda korumacı bir politika izlemektedir. Bu düzenlemeler, Endonezya'nın kaynak milliyetçiliği stratejisinin bir parçası olarak, mineral zenginliğinden daha fazla değer elde etmeyi amaçlamaktadır.

Endonezya madencilik sektöründeki hisse devri gereklilikleri, yabancı sermayeli madencilik şirketlerinin hisselerinin belirli bir yüzdesini kademeli olarak Endonezyalı kuruluşlara devretmelerini zorunlu kılarak, zaman içinde daha fazla yerel sahiplik sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu politika, Endonezya'nın kaynak milliyetçiliği stratejisiyle uyumlu olup doğal kaynaklar üzerinde daha fazla yerel kontrol sağlamayı hedeflemektedir. 2009 tarihli Madencilik Yasası ilk kez yabancı madencilik şirketlerine, belirli bir süre sonunda mülkiyetlerinin bir kısmını Endonezyalı kuruluşlara devretme zorunluluğunu getirmiş, 2020 tarihli Madencilik Yasası ise bu kuralları güçlendirerek hisse devri yüzdesini ve zaman çizelgesini belirlemiştir. Bu kapsamda yabancı şirketlerin, hisselerinin %51'ini Endonezya taraflarına devretmeleri zorunludur. Bu taraflar, merkezi veya bölgesel hükümetler, kamu iktisadi teşebbüsleri, bölgesel kamu iktisadi teşebbüsleri veya Endonezyalı özel şirketler olabilir. Hisse devri gereklilikleri ve takvimi maden projelerinin türüne ve aşamasına göre değişmektedir.

Endonezya'da faaliyet gösteren birçok yabancı madencilik şirketi, bu kurallara uyum sağlamak için mülkiyet yapılarını düzenlemek zorunda kalmıştır. Bu durum, genellikle kamu iktisadi teşebbüsleri ile ortaklık kurmayı veya devlete ait madencilik şirketlerine hisse satmayı içermektedir. Bu kapsamda öne çıkan örneklerden biri, Freeport-McMoRan'ın 2018 yılında PT Freeport Indonesia'daki hisselerinin %51'ini Endonezya hükümetine devretmesidir. Freeport-McMoRan, ABD merkezli uluslararası bir madencilik şirkettir ve Endonezya'da PT Freeport Indonesia aracılığıyla faaliyet göstermektedir. Bu örnek, hükümetin büyük yabancı yatırımcılar için bile bu kuralları uygulamaya kararlı olduğunu göstermektedir.

Enerji

Endonezya 1885’de, Kuzey Sumatra’daki ilk petrol kaynaklarının keşfiyle beraber, 130 yıl önce, petrol sektöründe faaliyetlere başlamıştır. 1962 yılında OPEC’e üye olan Endonezya 2009 yılında ayrılmış olmasına rağmen, hala önemli bir petrol ve doğal gaz üreticisidir. 2021 yılı itibariyle petrol rezervleri 4,17 milyar varil ve kanıtlanmış rezervleri 2,44 milyar varil olan Endonezya, petrol arama çalışmalarına yeterince kaynak ayrılmaması ve yabancı yatırımların belirsizlikler nedeniyle çekimsiz kalması sonucunda petrol arzı kısıtlanırken, sanayisinin ve tüketicisinin artan petrol ihtiyacı sonucunda talep genişlemesi nedeniyle üretici ve ihracatçı olmasına rağmen petrolde net ithalatçı haline gelmiştir.

2024 yılında gelindiğinde, petrol ve petrol ürünlerinin (27. fasıl) ithalatı yaklaşık 40 milyar dolar düzeyindedir.

Halihazırdaki kaynakları ve tüketim yapısının devamı halinde ülkenin petrol kaynaklarının yaklaşık 9,5 yıllık, doğal gazın ise 19,9 yıllık ömrü kaldığı tahmin edilmektedir. Diğer taraftan, son birkaç yıl içerisinde keşfedilen birkaç önemli petrol rezervinin de gösterdiği gibi, bu alanda yeterli araştırmanın yapılması halinde ülkenin karasal coğrafyasında ve denizlerinde petrol bulunması ihtimali de kuvvetlidir.

Petrol satış ve dağıtımında devletin petrol şirketi olan PERTAMINA 2004 yılındaki yasal düzenleme ile tekel konumundan çıkarılmıştır. Ülkedeki en büyük petrol ve gaz üreticisi firma konumundadır. Ülkede Pertamina’nın üretim, dağıtım faaliyetlerinin çapıyla kıyaslanamayacak olsa da petrol ve doğal gaz dağıtım alanında faaliyet gösteren birkaç yabancı firma da bulunmaktadır.

Endonezya’nın doğal gaz rezervlerinin 2021 yılı itibariyle 62,4 trilyon kübik feet toplam kanıtlanmış rezervlerin ise 43,6 trilyon kübik feet olduğu belirtilmektedir. Doğal gaz ülkede elektrik üretiminde kullanıldığı gibi, uzun dönemli kontratlar yoluyla Singapur, Çin, Japonya, G. Kore’ye ihraç edilmektedir.

Endonezya’da 2023 yılında kurulu güç yaklaşık 75 bin megawatt olup, 2025 yılına kadar yaklaşık 90 bin seviyesine çıkarılması hedeflenmektedir. Diğer taraftan, elektrik üretim kapasitesinin artırılması konusundaki gerçekleştirmeler projeksiyonların altında kalmıştır.

Ülkede elektrik üretiminin önemli bir kısmı, kömür başta olmak üzere fosil yakıtlardan sağlanmaktadır. Elektrik genel olarak devlet elektrik şirketi “PT. PLN” tarafından üretilmekle beraber, son yıllarda özel sektörün de enerji yatırımlarına dahil olduğu özellikle kamu-özel ortaklığı (PPP) projeleriyle özel sektör üretiminin artırılmaya çalışıldığı gözlenmektedir.

Endonezya’nın jeotermal başta olmak üzere, hidrolik, güneş, dalga gücüyle üretim yapan ve palm yağı kaynaklı biyoenerjiden oluşan birçok yenilenebilir enerji alternatifi bulunmaktadır. Yenilenebilir enerjinin ülke toplam enerji üretimindeki payının 2025 yılı itibariyle, yüzde 10’u biyoenerji, yüzde 3’ü hidroenerji, yüzde 7’si jeotermal, yüzde 3’ü diğer olmak üzere, 23’e yükseltilmesi planlanmaktadır. 2025 projeksiyonunda toplam enerji üretiminde, kömür kaynaklı üretimin yüzde 30, petrol yakıtları kaynaklı üretimin yüzde 25 ve gaz kaynaklı üretimin yüzde 22 olması planlanmaktadır.

4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER

İş Kültürü

Endonezya’da yatırım yapan yabancı yatırımcılar ile ihracat ve ithalat yapan firmaların genel kanısı, Endonezyalıların çalışma düzenlerinin ve tempolarının ülkemiz iş insanlarının beklentilerine göre oldukça yavaş kaldığı, hızlı ilerleme sağlanamadığı, karşılıklı güven tesis etmekte zorluklarla karşılaşıldığıdır.

Endonezya’da faaliyet gösteren firmalarca kamu kurum ve kuruluşlarının dahil olduğu iş süreçlerinde ilerlemenin daha da yavaş olduğu ve birtakım ek maliyetlere maruz kalındığı, kayıtlı ekonominin içerisinde yer almayan firmaların yarattığı haksız rekabetin genel olarak iş ortamını bozduğu, firma faaliyetlerini ve karlılığı olumsuz etkilediği dile getirilmektedir.

Endonezya hükümeti, iş hayatının önemli sorunlarından biri olduğu kadar, toplumsal rahatsızlık kaynağı da olan rüşvetle mücadele edebilmek için yoğun emek ve mesai harcamaktadır.

Ekonomik ve ticari hayatın hemen her alanında karşılaşılan yoğun bürokrasi, ekonomik ve ticari faaliyetlerde uygulanmakta olan lisans ve izin mekanizmaları, bahse konu mekanizmalara ilişkin süreçlerin yavaş işlemesi nedeniyle ülke iş ortamının çeşitli zorlukları bulunmaktadır.

Dünya Bankası tarafından hazırlanan “iş ortamının kolaylığı” sıralamasında 2019 yılında Endonezya 190 ülke arasında 73’üncü sırada yer almaktadır.

Endonezya ile iş yapabilmek amacıyla uzaktan iletişim kurmaya çalışmak, telefon, e-posta vb. araçlarla işbirliği yapabilmek genel olarak kolay değildir. Gerek yabancı dil zorlukları, gerekse teklif ve taleplere tepki alabilmenin zorlukları uzaktan iletişim yoluyla işbirliği yapabilmeyi oldukça zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, yüz yüze temasların ticari işbirliğinde daha faydalı olduğu, yerinde ziyaret, fuar vb. katılımların sürece önemli katkıda bulunduğu düşünülmektedir.

Endonezya ekonomisinin en belirgin özelliklerinden birisi de, Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nin ekonomideki ağırlığıdır. Ülke ekonomisi, kamu ve özel sektör firmalarının bir arada bulunduğu, kamu firmalarının ekonomi içerisinde önemli bir ağırlığının bulunduğu karma bir ekonomidir.

Para Kullanımı

Endonezya’da kredi kartı kullanımı için gerekli altyapı bulunmakta ve kredi kartı kullanımı gelir düzeyi belli bir seviyenin üzerinde olanlar için yaygındır. Ayrıca, ülkede geçerli olan ve cep telefonları uygulamaları ile kolayca kullanılabilen bazı elektronik ödeme sistemleri de geniş çapta kullanılmaktadır. Güneydoğu Asya’da elektronik ticaretin en hızla büyüdüğü Endonezya’da, bu durum kredi kartı, debit kartı (ATM Kartı) vb. ödeme şekillerinin de yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktadır.

Ülkede çek kullanımı bulunmakla beraber, Türkiye’de olduğu gibi yaygın ve piyasada döndürülerek ödeme aracı haline gelmiş bir durumu yoktur.

Pasaport ve Ülkeye Geçici Giriş Vizesi uygulaması

Endonezya'ya giriş yapılabilmesi için pasaport geçerlilik süresinin en az 6 ay olması gerekmektedir.

Bu kapsamda 2025 yılı Mart itibarıyla, Diplomatik ve Hizmet pasaportu hamili Türk vatandaşları 30 güne kadar ikamet süreli seyahatlerinde vizeden muaftır. Hususi ve umuma mahsus pasaport hamili vatandaşlarımız ise vizeye tabidir. Hususi ve umuma mahsus pasaport hamili vatandaşlarımız 30 güne kadar turistik amaçlı seyahatlerinde Endonezya'ya varış noktasında (hava ve deniz limanları ile kara hudut kapıları) 35 ABD doları ödeyerek "Varışta Vize" (Visa on Arrival) alabilmektedir. İsteğe bağlı olarak turistik vizelerde e-vizeden de yararlanılabilmektedir. Başvuru için (<https://evisa.imigrasi.go.id/>) elektronik adresi kullanılmaktadır.

Ayrıca 14 Şubat 2024 tarihi itibarıyla, Endonezya'nın Bali adasına turistik girişlerde uygulanan vize rejimi haricinde ek 10 ABD doları (150.000 rupi) turizm vergisi tahsil edilmeye başlanmıştır. İlgili ödeme Bali'ye gelmeden önce "Love Bali" akıllı telefon uygulaması veya "lovebali.baliprov.go.id" internet sitesi üzerinden giriş yapılarak tamamlanacaktır. Mezkûr ödeme makbuzu kontrol noktalarında elektronik şekilde kontrol edilecektir. Anılan uygulamadan diplomatik ve resmi hizmet vize sahipleri, oturma izni olanlar (KITAS/KITAP), aile birleşimi-öğrenci veya altın vize sahipleri ile spesifik turizm dışı vizeye sahip olanlar muaf tutulacaktır.

Resmi Tatiller ve Mesai Saatleri

Endonezya'da Cuma öğleden sonraları ve Ramazan ayı esnasında kamu kuruluşlarının mesai süreleri ve çalışma temposunda yavaşlama gözlenmektedir. 2025 yılı için Endonezya'nın resmi tatil günleri hakkında bilgi aşağıda yer almaktadır.

Endonezya'da kamu kurum ve kuruluşları (68/1995 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine göre) Pazartesi - Perşembe arasında 7:30-16:00 (öğle tatili 12:00-13:00), Cuma günleri 07:30-16:30 (öğle tatili 12:00-13:30) saatleri arasında mesai yapmaktadır.

2025 Ramazan ayında uygulanacak mesai saatleri uygulaması ise (İdari ve Bürokratik Reform Bakanlığı 11/2022 sayılı sirkülerine göre) 08:00 – 14:00 (öğle tatili 11:30- 12:30) saatleri arasındadır.

2025 YILI ENDONEZYA ULUSAL TATİL GÜNLERİ

No	Tarih	Ulusal Tatil
1	1 Ocak	Yeni Yıl (2025 New Year)
2	27 Ocak	Miraç Kandili (Isra Mi'raj of the Prophet Muhammad)
3	28-29 Ocak	Çin Yeni Yılı (Chinese New Year 2576 Kongzili - Imlek)
4	28-29 Mart	Sessizlik Günü (Seclusion Day (Nyepi)/ Hindu's Day of Silence 1947)
5	31 Mart-7 Nisan	Ramazan Bayramı (Eid al-Fitr)
6	18-20 Nisan	Kutsal Cuma (Good Friday) - Paskalya

7	1 Mayıs	İşçi Bayramı (International Labor Day)
8	12-13 Mayıs	Buddha'nın Doğum Günü (Vesak Day 2569 BE)
9	29-30 Mayıs	İsa Mesih'in Yükseliş Günü (Ascension Day of Jesus Christ)
10	1 Haziran	Pancasila Günü (Anniversary of Pancasila)
11	6-9 Haziran	Kurban Bayramı (Eid al-Adha)
12	27 Haziran	Hicri Yeni Yıl (1 Muharram 1447 Hijri)
13	17 Ağustos	Endonezya'nın Bağımsızlık Günü (Proclamation Day)
14	5 Eylül	Hz. Muhammed'din (SAV) doğum günü.
15	25-26 Aralık	Noel günü (Christmas)

Yerel Saat

Endonezya'da 3 standart bölgesel zaman dilimi uygulanmaktadır. Ülkenin başkenti Cakarta ile Türkiye arasında 4 saatlik bir zaman farkı bulunmaktadır.

5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

Şirket Türleri

Endonezya’da yabancı sermayenin açabileceği şirketler; **PT PMA** tabir edilen “**Yabancı Sermayeli Limited Firma**”lardır. Endonezya vatandaşları tarafından kurulan firmalar ise doğrudan “PT” olarak isimlendirilmektedir.

Endonezya hükümeti 2017 yılında yayımladığı regülasyon kapsamında yabancı firmaların ülkede kurabilecekleri temsilcilik ofisleri hususunda düzenlemeye gitmiştir. Bu kapsamda Endonezya’da 5 farklı başlıkta temsilcilik açılmasına izin verilmiştir.

- 1-) Genel Temsilcilik Ofisi (General Representative Office of Foreign Company (KPPA))
- 2-) Dış Ticaret Firması Temsilciliği Ofisi (Representative Office of a Foreign Trading Company (KP3A))
- 3-) Yabancı Müteahhitlik Hizmetleri Firması Temsilcilik Ofisi (Representative Office of a Foreign Construction Service Company (BUJKA))
- 4-) Yabancı Doğalgaz ve Petrol Firmaları Temsilcilik Ofisi (KKPA MIGAS)
- 5-) Elektrik Destek Hizmeti Firması Temsilcilik Ofisi (JPTLA)

Temsilcilik ofisinin avantajları arasında, hızlı şekilde temsilcilik kurulumu ile Endonezya pazarında aktif bulunma, %100 yabancı hisseli olabilme, asgari sermaye zorunluluğu bulunmaması, tüzel kişilik kazanma, düşük kurulum maliyetleri, kurumlar vergisinden muaflik, yabancı yöneticiler için geçici oturma/çalışma izni (KITAS) gibi unsurlar bulunurken, kısıtlanmış ticari faaliyetler, sınırlı denetim ve pazarlama faaliyetleri ile yabancı işçi sponsorluğu sınırlılığı gibi dezavantajları da içermektedir.

Şirket Kurma Prosedürü

Endonezya’da yabancı yatırım ortamının iyileştirilmesi amacıyla şirket kuruluş işlemleri halihazırda “tek pencere - OSS” sistemi ile düzenlenmeye çalışılmakla birlikte, yabancı sermayenin girişinin kolaylaştırılması çalışmaları halen devam ettiğinden OSS’de gerçekleştirilen değişiklikler de bir taraftan devam etmektedir.

Şirket kuruluş işlemleri, firma kuruluş dokümanları ile firma temsil yetkisine haiz olacağı belirtilecek, imzaya yetkili kişilerle veya onların yasal temsilcileri yoluyla ilk etapta Noter başvurusu ile başlatılmakta, sonrasında başvuru yapılan noter firma belge ve bilgileri ile beraber firma adına Endonezya Adalet ve İnsan Hakları Bakanlığı’na başvurarak firmayı tescil ettirmektedir.

Tescil işlemlerini takiben firma temsilcileri “**Endonezya Yatırım Koordinasyon Kurulu**”nun - **BKPM**” “**OSS**” sistemi (<https://oss.go.id/portal>) üzerinden kayıt yaptırarak kendilerini firma temsilcisi olarak OSS’ye kaydettirecek ve ilgili formları OSS’de dolduracaktır. OSS sistemi firma temsilcisinin kayıt işlemlerine binaen bilgileri sistem üzerinden Endonezya Adalet ve İnsan Hakları Bakanlığı’ndan kontrol ederek doğrulayacaktır. Bu aşamada, yabancı sermayeli firmanın faaliyet alanına göre ilgili diğer kurum ve kuruluşlardan alınması gereken lisans ve izinlerin alınabilmesini teminen firma başvurusuna ilişkin lisans/izin talepleri OSS tarafından

ilgili kuruluşlara iletilecektir. Söz konusu lisans ve izin taleplerinin akıbetini firma temsilcileri OSS sistemi yoluyla BKPM'den takip edecektir (*BKPM kaydı ve işlemler hakkında yabancı sermayeli firmanın kurulacağı bölgedeki yerel BKPM şubesi de OSS yoluyla bilgilendirilecektir*).

Yabancı sermayeli firma kurulabilmesi için öncelikle **“Endonezya Faaliyet Alanları Sınıflandırması”** baz alınmak suretiyle firmanın faaliyet alanı belirlenmektedir. Daha önce ilgili alanda yabancı sermayeli firmaların faaliyet göstermesine izin verilip verilmediği, veriliyorsa bu faaliyet alanında “yabancı sermaye sınırlaması” bulunup bulunmadığı **“Endonezya Negatif Yatırım Listesi”** yoluyla kontrol edilmekte idi. 4 Mart 2021 tarihi itibarıyla Endonezya hükümeti yabancıların ülkede yatırım yapabilecekleri sektörlerde serbestleşmeye gitmiştir. Bu kapsamda yatırım politikalarında “negatif liste”den **“pozitif liste”**ye geçiş yaşanmıştır. Böylelikle 245 iş alanında yabancılar için yatırım ve şirket kurulumu hakkı tanınmıştır. Telekomünikasyon, ulaşım, enerji, dağıtım ve inşaat hizmetleri sektörlerindeki yabancı yatırımlara uygulanan ciddi yasak ve engellemeler yeni düzenlemeler ile gevşetilmiştir. Diğer taraftan, yapılan değişiklikler mevzuatsal olarak tamamlanmamış olup, bazı sektörler için alt düzenlemelerin yapılmasına devam edilmektedir.

Endonezya hükümeti pozitif listeyi dört ana kategoride düzenlemektedir. Bu çerçevede ilk sırada **“Öncelikli Sektörler”** olup, 245 iş alanında yabancı yatırımcılara yatırım yapma fırsatı verilmektedir. İkinci kategoride **“Özel Gereksinim veya Sınırlamalar”** içeren 46 iş alanındaki açılım, üçüncü sırada ise yabancı yatırımcıların da dahil olduğu büyük yatırımlarda mikro, **“küçük ve orta büyüklükteki işletmelerle (MKOBİ) ortaklık kurulması”** gereken 51 iş alanının oluşumu; ve son olarak **“yabancı yatırıma kapalı”** olan, fakat sadece kooperatifler ve MKOBİ'lerin faaliyet gösterebileceği 112 iş alanından oluşmaktadır.

Yabancı Sermayeli Firmaların kuruluş işlemleri çerçevesinde kuruluş sermayesi açısından Endonezya'da 10 milyar Endonezya rupisi tutarında kaynak ayrılması gerekmektedir. Söz konusu meblağ firmanın yatırım sermaye planına ilişkin olacaktır.

Firma kuruluşunda;

1. Limited Şirketin Kuruluş Belgeleri; Şirket Ana Sözleşmesi, Şirketi Kuran Şahıslara/Şirketlere, Şirket Hissedarlarına ve Şirket Yöneticilerine İlişkin Belgeler
2. Limited Şirket (PT – Perseroan Terbatas) “Firma Unvanı” Tescil Başvurusu
3. Firma Adres Belgesi
4. Vergi Kimlik Kartı/Numarası
5. Yatırım Ülkesi Yetkililerince Düzenlenmiş Referans Mektubu (İlgili Sektörde Mecburi Olması Halinde Yatırım Ülkesi Kurumları veya T.C. Cakarta Büyükelçiliği ya da Cakarta Ticaret Müşavirliği tarafından düzenlenmiş)
6. Pasaportun Onaylı Kopyası
7. Kurucu Şirket/Şirketlerin Ana Sözleşmelerinin Onaylı Örneği (Kurucu Ortakların Şirket Olması Halinde)
8. İş Planı (Yatırım/Faaliyet Planlamasına İlişkin Mektup) gibi belgeler ve ilgili faaliyet alanına göre gerekli diğer belgeler talep edilmektedir.

Sigorta

Endonezya’da sosyal sigorta alanındaki reformların 2029’da tamamen hayata geçirilmesine kadar kişilerin tabi olacağı sistem, kişinin özel sektör veya kamuda çalışmasına göre farklılık arz etmektedir. Ülkede işsizlik sigortası uygulanmamaktadır.

“Memur Emeklilik ve Sigorta Fonu” (**TASPEN**) ile; memurlar için iş kazası, meslek hastalığı, yaşlılık ve ölüm sigortası programları uygulanmaktadır. Memurlara emekli aylığının yanı sıra, emekli ikramiyesi, sağlık harcamaları imkânı sağlanmaktadır. Bu programda emeklilik yaşı 56 ile 60 arasında değişmektedir ve en az 20 yıl memurluk yapmış 50 yaş üzeri kişiler için erken emeklilik mümkündür.

Endonezya Silahlı Kuvvetleri Sosyal Sigorta Genel Şirketi daha önce TASPEN kapsamında olan asker ve polisler ile savunma bakanlığı ve emniyet teşkilatında çalışan memurlar için işleri gereği taşıdıkları yüksek riskten dolayı daha ayrıcalıklı sosyal imkanlar sunmak için kurulmuştur. İş kazası, yaşlılık ikramiyesi, yaşlılık aylığı ve ölüm sigortaları dahil on sekiz yardım sunmaktadır.

“Endonezya İşçi Sosyal Sigortalar Kurumu” Temmuz 2015’te “**İşgücü Sosyal Güvenlik Kurumu**”na (**BPJS Ketenagakerjaan - BPJS İşgücü**) dönüşmüştür. On ve üzeri işçi çalıştıran veya herhangi bir çalışanına aylık 1.000.000 rupi üzeri ödeme yapan işverenler çalışanlarını BPJS İşgücü’ne bildirmek zorundadır. BPJS İşgücü kapsamında, kayıtlı sektör ile kayıt dışı sektörde çalışan vatandaşlar ve 6 aydan fazla çalışan yabancılar bulunmakta ve dört ayrı sosyal sigorta programı uygulanmaktadır. Bu programlar iş kazası garanti programı, ölüm sigortası, yaşlılık ikramiyesi, yaşlılık aylığından oluşmaktadır. Bağımsız çalışanlar kayıt dışı sektör kapsamında sisteme dahil edilmiştir. Önceden sadece kamu çalışanlarına sağlanan yaşlılık aylığı hakkı, reform sayesinde özel sektör çalışanları için de ilk defa uygulanmaya başlanmıştır.

Sosyal Güvenlik Sigortalarına ilişkin olarak; Endonezya’da çalışanların Sosyal Güvenlik Primleri aylık ücret bazında;

i) Kaza Sigortası Primi: İşveren tarafından ödenir:

- Çok Düşük Risk : % 0,24

- Düşük Risk : % 0,54

- Orta Seviye Risk : % 0,89

- Yüksek Risk : % 1,27

- Çok Yüksek Risk : % 1,74

ii) Emeklilik Sigortası: % 5,7 (% 3,7 işveren tarafından, % 2 çalışan tarafından)

iii) Emeklilik Garanti Fonu : % 3 (% 2 işveren tarafından, % 1 çalışan tarafından)

iv) Sağlık Sigortası: % 5 (% 4 işveren tarafından, % 1 çalışan tarafından)

(**Sağlık Sosyal Güvenlik Kurumu (BPJS Kesehatan -BPJS Sağlık)**; toplumun bütün kesimlerine yönelik genel sağlık sigortası uygulayan, “**Ulusal Sağlık Sigortası**” (**JKN**)’ni yöneten devlet kurumudur. Sağlık sigortası kapsamında yaklaşık 195 milyon kişi bulunmaktadır ve dünya genelinde kendi örnekleri arasında sayıca en fazla kişiyi kapsayan sağlık sigortası uygulamalarından biridir.)

(Kayıt dışı sektörde çalışanlar primlerini kendileri ödemek zorundadırlar. Oranlar ise şöyledir; iş kazası için %1, ölüm sigortası için %0,3, yaşlılık ikramiyesi için minimum %2'dir.)

Bankacılık Mevzuatı

Ülkede 1998 krizi sonrası bankacılık sistemi yeniden yapılandırılmıştır. 2002 yılından itibaren sektörde bir iyileşme gözlenmiştir. Endonezya'da 4'ü devlet bankası, 101'ü özel (67 ulusal özel ticari banka, 27 bölgesel kalkınma Bankası, 7 yurtdışı merkezli bankalara ait şubeler) olmak üzere toplam 105 ticari banka mevcuttur (<https://www.ojk.go.id/en>).

Ülkede İslami bankacılık kuralları da uygulanmakta, bu alanda gerçekleştirilen iş hacminde de zaman zaman artışlar yaşanmaktadır. Finansal hizmetlerin ve sigortacılık faaliyetlerinin GSYİH içerisindeki payı 2021 yılında yaklaşık yüzde 4 olan Endonezya'da, hem Asya ülkelerinin hem de batı kaynaklı bankaların yatırımları bulunmakta, bu kuruluşlar Endonezya bankacılık sektöründe hizmet vermektedirler.

Endonezya bankacılık sektörü artan istikrarı, yüksek karlılığı ve istikrarlı büyümesi ile ASEAN içerisinde ön plana çıkmaktadır. ASEAN'ın en karlı bankacılık sistemi Endonezya'da faaliyet gösterdiği değerlendirilmektedir.

Endonezya bankacılık sistemi, dijitalleşmenin küresel boyutta yaşamın her alanına girdiği bir ortamda elektronik işlem yapabilme ve elektronik bankacılığın geliştiği ve kullanıldığı, geleneksel bankacılığın yerini aldığı bir sistem sunmaktadır. Bankacılık yapısındaki bu dönüşüm bireysel bankacılık işlemleri ile sınırlı olmayıp, profesyonel iş dünyasının da taleplerini karşılamaktadır. Endonezya bankacılık sistemi, batı dünyasının bankacılık kurallarına göre faaliyetlerini sürdüren, iş dünyasının ihtiyaçlarına karşılık verebilen bir sistem olduğunu belirtmekte fayda vardır.

İslami kurallara göre işlem yapan bankacılığın da geliştiği Endonezya'da, şeriat kurallarıyla faaliyet gösteren bankaların toplam varlığı, Endonezya toplam bankacılık varlığının yüzde 5'ini oluşturmaktadır. Diğer taraftan, İslami kurallara göre çalışan bankacılığın, geleneksel bankacılığa göre büyümesinin yavaş kaldığı, önceleri tahmin edildiği gibi hızlı bir büyüme gösteremediği de anlaşılmaktadır.

Vizeler

Endonezya'da firmalar yabancı işçi çalıştırabilmektedir. Bununla beraber Endonezya İşgücü Bakanlığı tarafından yabancı işçi çalıştırılmayacak alanlar, bu Bakanlıkça yayımlanan bir liste ile belirlenmektedir. Genel olarak Endonezya insan kaynakları politikası ile çelişmediği sürece yabancı işçi istihdamına izin verilmektedir. Ülkede çalışmak isteyen yabancıların, **oturum (KITAS/geçici, KITAP/kalıcı)** ve **çalışma izinleri** sahibi olması gerekmektedir. Ayrıca, yabancı işçinin çalıştırılmak istendiği Endonezya'da yerleşik firmalarda yabancı işçiye çalışma izni verilebilmesi için her bir yabancı işçi için (*sektör ve firma koşullarını da dikkate almak koşuluyla*) belli bir sayıda yerli işçi çalıştırması mecburiyeti de bulunmaktadır.

Yabancı işçi çalıştırılmasına yönelik düzenlemeler Endonezya'da 2017/2 sayılı Yönetmelik ile belirlenmiştir. Müteahhitlik hizmetleri çerçevesinde yabancı işçi çalıştırılmasına yönelik

mevzuat ise, anılan Yönetmeliğin 74'üncü maddesi çerçevesinde düzenlenmiştir. Madde 74 kapsamında yabancı işçinin;

- Yeterlik Belgesi Olması,
- Yabancı İşçi Çalıştıracak Firmanın “Yabancı İşçi Çalıştırma Planı” olması,
- Çalışma İzni olması,
- Sadece belli pozisyonlara aday gösterilmesi,
- Endonezya İşgücü Bakanlığı'nın tavsiye mektubu,
- Bilgi transferine vesile olacak olması gerekmektedir.

Çalışma İzni (IMTA) : IMTA alınabilmesi amacıyla; Öncelikle Endonezya İşgücü Bakanlığı'na “Yabancı İşçi Çalıştırma Planı - **RPTKA**” sunulması gerekmektedir. RPTKA'nın beraberinde sunulması gerekli belgeler:

- RPTKA başvuru formu
- İstihdam Edilecek kişinin pasaport fotokopisi,
- İstihdam Edilecek kişinin Özgeçmişi,
- İstihdam Edilecek kişinin Diploması vb.
- Başvuruyu yapan Endonezya'da yerleşik işveren firma yetkilisinin kimlik fotokopisi (KTP)
- Firma yetkilisinin firmadaki Pozisyonunun gösterir belge
- Firma yetkilisinin Çalışma Adresi
- İşveren Firmanın İdari Yapısını Gösterir Belge
- İşveren Firmanın Başvuru Mektubu
- İşveren Firmanın Firma Kuruluş Belgeleri.

RPTKA'nın Endonezya İşgücü Bakanlığı'nca onaylanmasını müteakip, Yabancı çalışan başvurusu sahibinin, kişinin ülkesindeki Endonezya'nın Büyükelçiliğine başvuru yaparak, “**çalışma vizesi**” olarak Endonezya'ya gelmesi, ancak “**çalışma izni**” (**IMTA**) alana dek çalışmaya “**başlamaması**” gerekmektedir.

IMTA Başvurusu: Endonezya İşgücü Bakanlığı'na yapılır. Başvuru kapsamında;

- RPTKA Onayı
- Yabancı çalışanın pasaportu
- Renkli fotoğrafı
- İşveren firmanın, yabancı çalışan ile birlikte çalışacak yerel çalışanlara (*bilgi transferi yapacağı*) ilişkin açıklayıcı başvuru yazısı
- Yabancı çalışanın söz konusu iş için geçerli diploma, derece vb. belgeleri
- İmzalanacak iş akdinin örneği
- Gerekmesi halinde diğer belgeler

Yabancı çalışanın çalışma izni çıkana dek çalışma vizesinin bitmesi halinde, vizeyi uzatmak amacıyla Endonezya Göçmen Ofisi'ne, adres bilgisini de içeren bir başvuru yapması gerekir.

Çalışma izni başvurularında yabancı çalışanın bilgi/tecrübe aktarması şartı aranır. Yabancılara çalışma izni verilmeyen alanlar İşgücü Bakanlığı'nın 2012/42 sayılı Yönetmeliği ile belirlenmiştir. Ayrıca, faaliyet alanı/sektörü/kategorisi de bazen değerlendirmede esas alınır.

IMTA başvurusunun İşgücü Bakanlığı'nca kabul edilmesi halinde oturma izni için başvuru yapılır.

“Geçici Oturum İzni” (KITAS) : Yabancı çalışan tarafından Endonezya Göçmen Ofisi’ne yapılır.

Bu kapsamda;

- İşveren firmanın garanti yazısı
- Pasaport
- Adres Belgesi
- İlgili kamu kurumlarının referans yazıları ve IMTA

sunulur ve Göçmen Ofisince değerlendirme yapılır. Uygun görülmesi halinde, KITAS Kartı için fotoğraf alınır ve 4 işgünü içerisinde KITAS Kartı verilir. Bu aşamada başvuru sahibi çalışmaya başlayabilir.

Geçici oturma izni KITAS en fazla 1 yıl süreli için verilir. Sürenin bitiminde en fazla 1 yıl için olmak üzere, başvuru yapılması halinde uzatılabilir. Toplamda KITAS yoluyla Endonezya’da ikamet süresi 6 yıl ile sınırlıdır. 6 yılın sonunda çalışan isterse **“Kalıcı Oturum İzni” (KITAP)** için başvuru yapar. KITAP, 5 yıl için verilir.

Ayrıca, özellikle yabancı yatırım firmalarının kısa dönemli istihdamlarında, örneğin yeni bir makina/ekipmanın çalıştırılması amacıyla eğitim verilmek üzere **“kısa dönemli geçici çalışma izni”** gerekmesi halinde, bu duruma ilişkin başvuruların Endonezya’nın Ankara Büyükelçiliği’ne yapılması gerekmektedir.

Kaynak: T.C.Cakarta Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği